

РОЗДІЛ 1

ГУМАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ ТА ВНЗ

УДК 001.6

DOI 10.5281/zenodo.1260368

Борейко В. І., д.е.н., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті досліджено роль професійно-технічних навчальних закладів у забезпеченні ефективного функціонування економіки країни. Розкрито, що в останні десятиліття в Україні цим навчальним закладам не приділялося достатньої уваги, тому їх кількість, а також кількість підготовлених ними спеціалістів зменшилися вдвічі. З метою підвищення ролі цих закладів у підготовці висококваліфікованих робітників та забезпеченні динамічного розвитку національної економіки запропоновано заходи для підвищення престижності робітничих професій.*

***Ключові слова:** професійно-технічні навчальні заклади, робітничі професії, висококваліфіковані робітники.*

***Аннотация.** В статье исследована роль профессионально-технических учебных заведений в обеспечении эффективного функционирования экономики страны. Раскрыто, что в последние десятилетия в Украине этим учебным заведениям не уделялось достаточного внимания, поэтому их количество, а также количество подготовленных ими специалистов уменьшились вдвое. С целью повышения роли этих учреждений в подготовке высококвалифицированных рабочих и обеспечении динамичного развития национальной экономики предложены меры для повышения престижности рабочих профессий.*

***Ключевые слова:** профессионально-технические учебные заведения, рабочие профессии, высококвалифицированные рабочие.*

***Annotation.** The article explores the role of vocational and technical educational institutions in ensuring the effective functioning of the country's economy. It is revealed that in recent decades in Ukraine, these educational institutions have not received sufficient attention, so their number, as well as the number of specialists trained by them, have halved. In order to increase the role of these institutions in the training of highly skilled workers and ensure the dynamic development of the national economy, measures to increase the prestige of the working professions are proposed.*

***Key words:** vocational and technical educational institutions, working professions, highly skilled workers.*

Для забезпечення динамічного розвитку національної економіки та побудови демократичного громадянського суспільства, Україні потрібно організувати підготовку висококваліфікованих менеджерів, економістів, інженерів, юристів, педагогів, журналістів, лікарів та фахівців інших спеціальностей. Розуміння цього незаперечного факту, спонукало нашу країну та окремих зацікавлених осіб збільшити кількість закладів вищої освіти та кількість ліцензованих у них місць для підготовки сучасних фахівців. Однак, для ефективного функціонування промислового, аграрного, будівельного та інших комплексів, крім спеціалістів з вищою освітою, потрібні висококваліфіковані верстатники, слюсарі, будівельники, зварювальники, трактористи, техніки та інші фахівці робітничих спеціальностей. Проте, загальне розуміння необхідності збільшення мережі професійно-технічних закладів приходить в Україні із значним запізненням, оскільки після 1990 року кількість таких закладів та учнів, які в них навчалися значно зменшилася [1].

Зазначене питання набуває особливої актуальності сьогодні, оскільки необхідність виробництва та використання високотехнологічної техніки і машин, а також освоєння новітніх технологій вимагає від працівників робітничих спеціальностей все більшого рівня знань, умінь та навичок.

Роль освіти в цілому, та професійно-технічної зокрема, у забезпеченні динамічного розвитку національної економіки досліджували багато відомих українських вчених, а саме: О. Амоша, В. Андрущенко, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Євтух, А. Колот, В. Луговий, В. Семиноженко, К. Павлюк та ін.

Так, М. Євтух та І. Волощук зазначають: «Ні в кого не викликає сумніву теза, що тільки завдяки якісній підготовці фахівців можна забезпечити інноваційний розвиток, уникнути економічного й соціального колапсу, а отже, зберегти державну незалежність України» [2, с. 70].

В контексті зазначеного, вітчизняними вченими наголошується на зростаючу увагу української держави до освіти в цілому, але, при цьому, відзначається, що вітчизняна професійно-технічна освіта не отримує належної державної підтримки. Так, наприклад, за розрахунками К. Павлюка, видатки Зведеного бюджету України на фінансування освіти зросли із 2,7 % у 1992 році до 5,6 % – у 2005 році, початкової освіти – із 5,1 до 7,9 %, дошкільної освіти – із 1,7 до 2,1 % і тільки на фінансування професійно-технічної освіти – зменшилися із 1,4 до 1,2 % [3, с. 37]. Це зумовило зростаючий дефіцит кваліфікованих робітників тоді, коли економіка України потребує їх для свого відновлення.

Зазначене визначило актуальність нашого дослідження.

Метою нашої статті є дослідження тенденцій у розвитку професійно-технічної освіти в Україні за часи незалежності та обґрунтування шляхів підвищення її ролі в системі національної освіти.

Для досягнення визначеної мети в роботі реалізуються такі завдання:

- досліджується динаміка змін кількості професійно-технічних навчальних закладів та кількості учнів, які навчаються в них за часи незалежності;
- обґрунтовуються заходи для підвищення престижності професійно-технічної освіти, що повинно стати основою для забезпечення зростання її ролі в системі національної освіти та економіки.

Вітчизняна професійно-технічна освіта має вагомі традиції, успіхи та досягнення, адже саме випускники професійно-технічних училищ відіграли важливу роль у післявоєнній відбудові промислових підприємств і освоєнні новітніх технологій у космічній, літакобудівній, суднобудівній, енергетичній, машинобудівній, електротехнічній, радіоелектронній та інших галузях.

При цьому професійно-технічні училища, в радянський період свого існування, виконували різноманітні функції, оскільки вони:

- забезпечували підготовку висококваліфікованих фахівців робітничих спеціальностей для галузей національної економіки;
- створювали умови для здобуття повної середньої освіти тим учням, які не мали її при вступі в училища;
- часто були першими, із кількох післяшкільних навчальних закладів, які закінчували багато відомих вчених, інженерів, педагогів, лікарів, юристів, військових та інших спеціалістів;
- фінансово та матеріально забезпечували навчання та проживання учнів з небагатих сімей, випускників інтернатів тощо.

Тому, на час здобуття Україною незалежності всі вітчизняні підприємства були повністю забезпечені висококваліфікованими робітничими кадрами, здатними виконувати найскладніші роботи. Однак, на початку дев'яностих років ХХ століття, в результаті закриття багатьох промислових підприємств, значна частина із них «опинилася на вулиці», поповнивши ряди продавців на ринку, водіїв таксі, або безробітних.

Тоді ж, робітничі професії, які кількома роками раніше користувалися загальнонародною повагою, через відсутність на них попиту, стали не престижними. Це зразу ж відобразилося на функціонуванні та існуванні професійно-технічних навчальних закладів. Так, впродовж 1990–2016 років кількість професійно-технічних училищ в Україні зменшилася із 1246 до 787, кількість учнів, які в них навчалися – з 643 до 286 тис., кількість прийнятих до училищ учнів – з 381 до 158 тис., кількість підготовлених в училищах робітників – з 377 до 153 тис., або більш ніж вдвічі (табл. 1).

При цьому, тенденція до зменшення кількості професійно-технічних навчальних закладів, кількості учнів, які навчаються в них та кількості підготовлених в них кваліфікованих робітників залишається і нині.

Водночас, національна економіка все гостріше відчуває потребу у висококваліфікованих робочих кадрах. Наприклад, у 2005 році, коли вітчизняна економіка демонструвала динамічний розвиток, така потреба складала біля 92 тис. чол. [1].

Таблиця 1*

Професійно-технічні навчальні заклади України

Показники	Роки						
	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016
Кількість закладів	1246	1179	970	1023	976	798	787
Кількість учнів, тис.	643	555	525	497	434	304	286
Прийнято учнів, тис.	381	301	307	314	283	177	158
Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис.	377	277	267	287	247	165	153

* Складено за даними [1].

До того ж В. Семиноженко наголошує, що: «Завдяки інтенсифікації науково-технічного прогресу світова економіка почала розвиватися швидкісними темпами. Це відкриває чимало нових можливостей, але й породжує нові виклики і вимоги. Передусім – щодо здатності суспільства динамічно примножувати обсяг знань та інформації, конвертувати їх у нові продукти, послуги та види діяльності» [4, с. 1].

Відповідно перед Україною, для того щоб не відстати у своєму розвитку від промислово-розвинутих країн світу, стоїть завдання забезпечити підготовку висококваліфікованих кадрів на всіх рівнях вітчизняної системи післяшкільної освіти, включаючи підготовку робітничих кадрів.

Однак, нині занепокоєність зростаючим дефіцитом висококваліфікованих спеціалістів інженерних професій та робітників, здатних забезпечувати впровадження інноваційних проектів, висловлюють керівники великих та середніх підприємств, підприємці та урядовці. Крім того, ситуація із кадрами погіршується ще й тим, що частина наших співгромадян змушена в пошуках кращого заробітку емігрувати до інших країн. Слід також наголосити на тому, що рівень підготовки нинішніх робітників повинен бути значно вищим, ніж їх попередників, оскільки вони змушені будуть працювати на машинах і верстатах, які потребують різносторонніх знань.

Так, вже сьогодні робітникам необхідно обслуговувати верстати з числовим програмним управлінням, працювати на складних обчислювальних машинах, використовувати інформаційно-комп'ютерні технології, бути кваліфікованими помічниками інженерів, керівників та менеджерів.

Зазначене вимагає включення в навчальні програми підготовки робітників професійно-технічними навчальними закладами тих дисциплін, які раніше вивчалися тільки в коледжах та університетах. Водночас висуваються нові вимоги і до викладачів, які здійснюватимуть підготовку висококваліфікованих робітничих кадрів. Для того, що не відставати у своєму розвитку від вимог сучасних технологій вони повинні постійно підвищувати свій рівень.

Тому, наприклад, В. Геєць, акцентуючи увагу на необхідності кадрового забезпечення відновлення національної економіки зазначає: «Мова іде про кадри, потрібні для формування і реалізації нової моделі економічної політики розвитку, на що піде немало часу» [5, с. 69].

В новій редакції Закону України «Про освіту» наголошується, що «Метою професійної (професійно-технічної) освіти є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя» [6]. Отже, цим Законом законодавці намагаються відновити престижність робітничих професій. Однак, для того, щоб це відбулося одного прийняття Закону недостатньо.

На думку М. Степко: «... потрібно чітко ранжувати програми після середньої освіти відповідно до можливостей їхнього сприйняття кожною категорією випускників середньої школи та з урахуванням того, що нашому ринку праці потрібні не тільки бакалаври та магістри, а й (можливо, ще більше) кваліфіковані робітники. Тобто введення програм елітної освіти не означає згортання масової професійної освіти, але її старту мають передувати детальне визначення спеціальностей, що в першу чергу забезпечують інноваційний розвиток держави та престиж на міжнародному рівні, а також особливі умови навчання відібраних студентів, його фінансування та кадровий супровід після завершення навчання» [7, с. 81].

Отже, з метою підвищення ролі професійно-технічних навчальних закладів України в підготовці висококваліфікованих робітників, що, в свою чергу, повинно здійснити позитивний вплив на розвиток національної економіки, держава повинна розробити та реалізувати комплекс заходів, в яких потрібно передбачити:

- ґрунтовне дослідження ринку праці для виявлення переліку робітничих спеціальностей, в яких відчувають потребу галузі національної економіки;
- структурування дефіцитних робітничих професій за галузями, а також територіальними утвореннями України;
- перегляд ліцензій на підготовку спеціалістів професійно-технічними навчальними закладами відповідно до потреб держави та регіонів;
- забезпечення повноцінного фінансування з державного та місцевих бюджетів підготовки учнів у професійно-технічних навчальних закладах, покращення їх матеріально-технічної та навчальної бази;
- забезпечення всіх учнів професійно-технічних навчальних закладів, які успішно виконують навчальні програми, стипендіями на рівні студентів закладів вищої освіти;
- забезпечення професійно-технічних навчальних закладів новою комп'ютерною технікою і вільним доступом викладачів та учнів до Інтернету;

– забезпечення всіх випускників професійно-технічних навчальних закладів першим робочим місцем, а іногородніх – також житлом;

пільгові (поза конкурсних) умови вступу у вищі навчальні заклади випускникам професійно-технічних училищ, які закінчили їх з відзнакою та не менше двох років відпрацювали на виробництві.

Зазначені заходи дозволять нашій країні підвищити престижність робітничих професій та навчання у професійно-технічних навчальних закладах, а їх випускники відіграють свою роль у забезпеченні динамічного розвитку національної економіки.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що професійно-технічні навчальні заклади та їх випускники – висококваліфіковані робітники відіграють важливу роль в забезпеченні ефективного функціонування економіки країни. Проте, в останні десятиліття в Україні цим навчальним закладам не приділялося достатньої уваги, через це та через зниження престижності робітничих професій їх кількість, а також кількість підготовлених спеціалістів зменшилися вдвічі.

Тому, з метою підвищення ролі професійно-технічних навчальних закладів в підготовці висококваліфікованих робітників та забезпеченні динамічного розвитку національної економіки, необхідно розробити та реалізувати комплекс заходів, які повинні передбачати підготовку спеціалістів у відповідності до потреб економіки країни, повноцінне фінансування з державного та місцевих бюджетів підготовки учнів та підвищення престижності робітничих професій.

Подальші дослідження потрібно направити на аналіз умов підготовки спеціалістів робітничих професій безпосередньо на підприємствах.

1. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstst.gov.ua> 2. Євтух М. Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М. Б. Євтух, І. С. Волощук // Педагогіка і психологія : Вісник Академії педагогічних наук України. – Київ, 2008. – № 1 (58). – С. 70–74. 3. Павлюк К. В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання / К. В. Павлюк // Фінанси України. – 2006. – № 9. – С. 30–47. 4. Семиноженко В. Повернути науку в університети / В. Семиноженко // Урядовий кур'єр, № 48 (4446) 17 березня 2011 року. 5. Геєць В. М. Проблемность структурных трансформаций экономики стран с развивающимися рынками / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 54–69. 6. Закон «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. 7. Степко М. Ф. Проблеми вищої освіти в контексті Болонського процесу / М. Ф. Степко // Педагогіка і психологія : Вісник Академії педагогічних наук України. – Київ, 2008. – № 1 (58). – С. 75–81.

Рецензент: д.пед.н., професор Дем'янчук А. С.